

Reading Historical Analysis of the Spirit of Popular Resistance in Gaza the Historical Spirit of Resistance in Gaza

Seyed Mahmoud Mousavi Bojnordi *

Ph.D in International Relation and Diplomacy, Islamic University of Lebanon,
mh.bojnordi@gmail.com

Abstract

Purpose: This article, with the aim of finding the roots of the unique spirit of resistance of the people in Gaza, investigates how the people of Gaza interacted with the wars that the conquerors and invaders had in Gaza in different historical periods, and the correctness of this statement that the spirit of resistance in the people of Gaza dates back to It has a long history and has been reviewed.

Method: In response to the problem, it was in the stage of collecting library and documentary information and in the stage of data analysis, historical and comparative analysis was used.

Findings: The findings of the research show that according to history, Gaza, relying on the institutionalized culture of resistance, has not bowed down to any aggressor and has not shown softness. Among the prominent features of this culture, which is the key to the stability of the people of Gaza, is courage, bravery, stubbornness and anti-tyranny, which is the legacy of many war situations that Gaza has been involved with in all historical periods from ancient times until now, and has caused people to suffer. Is.

Conclusion: Despite its small area, Gaza has been one of the most important places on earth due to its very important geographical location, which has always been exposed to threats, wars, occupations and conflicts. Therefore, the people of Gaza, generation after generation, have fought to defend their identity and have been stubborn against the invaders, and the qualities of courage, endurance and patience in the face of hardships, and the aversion to accepting humiliation, weakness, and weakness are a legacy that their fathers have inherited.

Key words: Spirit of Resistance, Historical Roots of Resistance, Historical Wars of Gaza, Zionist Regime, Operation Storm Al-Aqsa.

Article type: Research

* Received on 22 February, 2023 Accepted on 12 June, 2024

Cite this article: Jafari & Kalani (2024) Reading Historical Analysis of the Spirit of Popular Resistance in Gaza the Historical Spirit of Resistance in Gaza, Fall 2024, Vol.13, NO.3, 1-24.

DOI: 10.30479/psiw.2024.20040.3313

© The Author(s).

Publisher: Imam Khomeini International University.

Corresponding Author: Seyed Mahmoud Mousavi Bojnordi (mh.bojnordi@gmail.com)

خوانش تحلیل تاریخی از روحیه مقاومت مردمی در غزه

محمود موسوی بجنوردی *

دکتری علوم سیاسی، دانشگاه الاسلامیه، بیروت، لبنان، mh.bojnordi@gmail.com

چکیده

هدف: این مقاله با هدف ریشه‌یابی منشأ روحیه کم نظیر مقاومت مردم در غزه به بررسی چگونگی تعامل مردم غزه در ادوار مختلف تاریخی با جنگهایی که فاتحان و مهاجمان درغزه داشته‌اند پرداخته و درستی این گزاره را که روحیه مقاومت در مردم غزه قدمتی به درازای تاریخ دارد، بررسی کرده است.

روش: در پاسخ به مسأله در مرحله جمع آوری اطلاعات کتابخانه‌ای و اسنادی و در مرحله تجزیه و تحلیل داده‌ها به روش تحلیل تاریخی و روش مقایسه‌ای بوده است.

یافته‌ها: یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که به گواهی تاریخ، غزه با اتکا به فرهنگ نهادینه شده مقاومت در برابر هیچ متجاوززی زانو نزده و نرمش نشان نداده است. از جمله ویژگی‌های برجسته این فرهنگ شجاعت، دلیری، سرسختی و ظلم ستیزی است که میراث وضعیت جنگی بسیاری است که غزه در ادوار تاریخی از باستان تا کنون با آن درگیر بوده و آزار مردم را موجب شده است.

نتیجه‌گیری: غزه به رغم مساحت کوچکش، موقعیت بسیار مهم جغرافیایی دارد و از مهمترین مکان‌های روی زمین بوده است که در معرض چشم‌داشت، جنگ، اشغال و درگیری قرار داشته است. از این رو مردم غزه نسل بعد از نسل برای دفاع از هویت خود جنگیده‌اند و در برابر مهاجمان سرسخت بوده‌اند و صفت شجاعت، و قدرت تحمل و صبر در برابر سختی‌ها و بی‌زاری از قبول ذلت میراثی است که از پدرانشان به ارث برده‌اند.

واژگان کلیدی: روحیه مقاومت، ریشه‌های تاریخی مقاومت، جنگهای تاریخی غزه، رژیم صهیونیستی، عملیات طوفان الاقصی.

نوع مقاله: پژوهشی

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۲/۱۲/۳ تاریخ پذیرش نهایی: ۱۴۰۳/۳/۲۳

استناد: موسوی بجنوردی (۱۴۰۳)، خوانش تحلیل تاریخی از روحیه مقاومت مردمی در غزه، پاییز ۱۴۰۳، دوره ۱۳،

شماره ۳، پیاپی ۵۱: ۱-۲۴.

ناشر: دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره) حق مؤلف ©

مقدمه

غزه بعنوان یکی از قدیمی ترین شهرهای شناخته شده جهان تاریخی باشکوه دارد و نامش ثبت در خاطره تاریخ است. تاریخنگاران و جهانگردان و راویان بسیاری کوشیده اند تاریخ غزه را نگارش کنند و تاریخنگاران معاصر برای نوشتن تاریخ غزه به کتابهای «معجم البلدان» یاقوت حموی، و «فتوح الشام» واقدی، و «فتوح البلدان» بلاذری، و «سلوک لمعرفة الملوک» لمقزی، و «خطط الشام» محمد کردعلی، و «المحفوظات الملکیه المصریه» اسد رستم، و «History of the City of Gaza» اثر ام.ای.مایر، و «Gaza» اثر تاریخنگار فرانسوی چارلز کلیر مونت ژانی، و کتابهای متعدد دیگر در باره تاریخ غزه به زبانهای عربی، انگلیسی، و فرانسه و ترکی مراجعه کرده اند. از کتابهای جدیدی که در باره تاریخ غزه نگارش شده کتاب عارف العارف، شهردار غزه طی سالهای ۱۹۴۰ الی ۱۹۴۴، بنام «تاریخ غزه» است که تاریخ این شهر را با رعایت تسلسل زمانی به قلم نگارش در آورده است. «اتحاف الاعزه فی تاریخ غزه» کتاب دیگری است اثر شیخ عثمان الطباع از مهمترین تاریخنگاران فلسطینی که در باره غزه کتاب نوشته است.

براساس منابع تاریخی غزه شهری است که در برابر انواع مصیبت های زمانه و حوادث گوناگون ایستادگی کرده است و در همه مراحل تاریخی از باستان تا به امروز هرگز روزی نبوده که مورد غفلت و یا بی توجهی فاتحان و اشغالگران واقع شده باشد تا جایی که هیچ فاتحی از فاتحان دوران قدیم و جدید مرتبط با شرق وجود ندارد که به غزه نرفته باشد و با غزه نجنگیده و یا غزه در برابرش نایستاده باشد. قافله های کنعانیان، عبرانی ها، آشوریان، بابلی ها ایرانیان، فراغنه مصر، اسکندر و دیگران تا زورمداران معاصر به آنجا روی آوردند اما این شهر مستحکم در مقابل همه آنها ایستاد و با تحمل سختی ها موفق شد سرانجام بر دشمنان غلبه کند.

با توجه به این پیشینه و به کمک تحلیل روایی رفتار تاریخی مردم غزه با مهاجمان، می توان چگونگی منشاء روحیه کم نظیر مقاومت و پایداری در مردم غزه را بعنوان پرسش این پژوهش، ریشه یابی کرد. بالا بودن و نهادینه بودن فرهنگ و روحیه مقاومت مردمی در غزه و همچنین ویژگیهای برجسته ای مثل شجاعت، دلیری، سرسختی و ظلم ستیزی آنها می تواند میراث وضعیت جنگی بسیاری باشد که غزه در همه دوره های تاریخی از باستان تا کنون با آن درگیر بوده و آزار مردم را موجب شده است.

اهمیت استراتژیک غزه

غزه از قدیمی ترین شهرهای جهان در نقطه تلاقی دو قاره آسیا و آفریقا قرار دارد، از یکسو خط مقدم دفاع از فلسطین و همه منطقه شامات در جنوب، و از سوی دیگر خط اول دفاع از عمق مصر در شمال و شرق بشمار می آمده است. این موقعیت استثنایی موجب شد در همه

ادوار تاریخی اهمیت استراتژیکی و نظامی زیادی داشته باشد و مطمع نظر فاتحان و متجاوزان و اشغالگران باشد.

اهمیت دیگر موقعیت جغرافیایی غزه قرار گرفتن آن در مسیر مهمترین راههای تجاری دنیای باستان است، راههایی که از حضرموت و یمن آغاز و به سرزمین هند خاتمه می یافت (العارف، ۱۹۴۳: ۸). شهر غزه همچنین یکی از اصلی ترین شهرهای ساحلی در جاده ابریشم بود و بازار القیساریه در آن دوره بازار ادویه بود (خطاب، ۲۰۲۳).

همچنین موقعیت بندر غزه در دریای مدیترانه بعنوان نخستین و تنها بندر در شرق مدیترانه، موجب می شد که از جهت نظامی تسلط بر غزه برای امپراتوریه اهمیت زیادی داشته باشد و تسلط بر غزه سرآغاز سیطره بر راههای جنگ و تجارت میان دو قاره آسیا و آفریقا و تنها راه ارتباط با اروپا باشد. ویژگی دیگر غزه موقعیت متمایز آن در لبه ی زمین های حاصلخیز و دارای آب شیرینی است که بلافاصله پس از صحرای سینا در مصر قرار دارد، و این ویژگی بر وجود، بقا و اهمیت آن تأثیر گذار بوده است. از همین روی غزه توقفگاه طبیعی همه کسانی بوده است که از مصر به مقصد شام یا بالعکس حرکت می کرده اند و محل ملاقات کاروانها قبل از ورود به صحرا، و یا پس از عبور از صحرا بوده است تا هر آنچه را که نیاز دارند تکمیل کنند (السلهی، ۲۰۰۸/۱۲/۳۱).

با توجه به مجموع این ویژگی های مهم جغرافیایی، ارتش فاتحان تاریخ برای تصرف مصر و یا تصرف منطقه شامات در وهله نخست نیاز به اشغال غزه داشته اند و در عین حال تسلط بر غزه به معنای تسلط بر راههای تجارت و جنگ بین آسیا و آفریقا به شمار می آمده است (السلهی، ۲۰۰۸/۱۲/۳۱). در دایره المعارف یونانی آمده است غزه همواره میدان کودتای متجاوزان و فاتحان در همه دوره های تاریخی از باستان تا قرون وسطی و دوره معاصر بوده است. بارها محاصره شد و یهودیان، آشوری ها، مصری ها، کلدانی ها، ایرانیها، یونانی ها، رومی ها، اعراب، صلیبی ها، ترکها، فرانسوی ها و انگلیسی ها غزه را اشغال و ویران کرده اند (الصباغ الغزی، ۱۹۹۹: ۷۷).

تاریخ شکل گیری و تحلیل مفهومی سرزمین غزه

غزه طی اعصار در پیوندی مستحکم با اعراب و زندگی آنها بوده است. عربها و مصری ها نخستین گروههایی بودند که وارد غزه شدند. اگر اعراب «معنی ها» سنگ بنای این شهر را نگذاشته باشند به یقین نخستین کسانی بودند که به آنجا رفتند و بازار آن را رونق دادند. آنها با عبور از صحرا کالاهای تجاری خود را به غزه می بردند زیرا مهمترین بندر تجاری در ساحل دریای مدیترانه بود (العارف، ۱۹۴۳: ۸).

در روایت آفرینش انجیل (۱۹:۱۰) نقل است که غزه از قدیمی ترین شهرهای جهان است که ابتدا کنعانی ها از نسل حام در آن سکونت کردند. در روایتی دیگر گفته می شود که وقتی کنعانی

ها غزه را اشغال کردند این شهر وجود داشت و آن را از عموری ها گرفتند که در منتهی الیه مرزهای جنوبی شان بود (العارف، ۱۹۴۳: ۱۳). در تورات (عهد قدیم) به غزه بعنوان شهری که نمی توان آنرا تسخیر کرد اشاره شده است (الناصر، ۲۰۲۱/۵/۱۷).

گفته می شود نخستین سکنا گزینی تاریخی در غزه به ۳۳۰۰ الی ۳۰۰۰ سال پیش از میلاد در منطقه "تل السکن" باز می گردد که در جنوب غزه کنونی قرار دارد و شامل حصارهای قدیمی بود که مصریها آنرا ساخته بودند و حدود ۲۵۰۰ سال پیش از میلاد اعراب اموری و کنعانی در آن ساکن شدند. با این حال، استقرار واقعی غزه به عنوان یک شهر یکپارچه بین سالهای ۱۵۰۰ الی ۱۴۰۰ پیش از میلاد روی داد و نخستین ذکر تاریخی نام غزه به دوره حکومت تحوتمس سوم، پادشاه مصر، باز می گردد که بعنوان هزاتو (Hazattu) از این شهر نام برده شده است.

در لوح های فرعونى تل العمارنه نام غزه شبیه نام کنونی اش هازاتی، و عزاتی، و غزاتو ذکر شده است. همچنین غزه در نقشه «مادبا» که قدیمی ترین نقشه سرزمین مقدس است دیده می شود (خطاب، ۲۰۲۳/۱۰/۳۱). کلیرمان غانو در کتابش تحت عنوان پژوهشهای باستانشناسی در فلسطین می گوید غزه غنی ترین شهر فلسطین با توجه به آثار تاریخی و کتیبه ها و نقش نگاره های موجود بر سنگ دیوارها و ستونها در هر جای این شهر است. هرکسی که بخواهد در این باره تحقیق کند و این پژوهش را توسعه دهد نیازی به حفاری و رفتن به زیر زمین ندارد، بلکه با یک نگاه ساده به خانه های غزه پی به درستی این سخن می برد (العارف، ۱۹۴۳: ۵۹-۶۰).

در دوره های مختلف تاریخی نام این شهر با تغییر مهاجمان تغییر کرده است عربها بعنوان نخستین ساکنان، آنرا غزه نامیدند و یهودیان (بنی اسرائیل)، آنرا «عزه» و کنعانیها «هزانی» و مصریها «غازاتو» و «غاداتو» و آشوریان «عزاتی» می نامیدند. در فرهنگ یونانی ذکر شده که در دوره های مختلف نیز نامهای دیگری به این مکان گفته شده است که از جمله می توان نامهای «ایونی» و «مینودا» و «قسطندیا» را ذکر کرد (هاشم، ۲۰۰۸: ۹).

در مورد معنای کلمه غزه اختلاف نظر وجود دارد برخی از جمله اوسابیوس Eusabus در کتابش Onomostica Sacra و همچنین ویلیام سمت در لغت نامه عهد قدیم این کلمه را بر گرفته از ریشه کلمه عزت و پایداری و قدرت می دانند. آنها به جنگهای زیادی استناد می کنند که در غزه و یا پیرامون آن روی داده و غزه در برابر آنها قدرتمندانه ایستادگی کرده است (العارف، ۱۹۴۳: ۷).

این مطالعات نشان می دهد سرزمین غزه از پیشینه قوی و قابلیت های مردمی قابل قبولی برخوردار بوده است که از این مردم ملتی مقاوم و مقتدر ساخته است.

روحیه مردم غزه

مردم غزه معروف به داشتن روحیه سخاوتمندی، دستگیری و رعایت همسایگی، صبر، شجاعت، وفاداری، و خیانت نکردن هستند، که در عین حال صفت عمومی اعراب شمرده می شود، اما بر خلاف عربها که عموماً معتدلند مردم غزه اغلب تند مزاج و سریع الغضب اند که از نشانه های آن سوگند خوردن بسیار به طلاق است. همچنین انتقامجو هستند تا جایی که عزای کشته خود را تا هنگامی که انتقام خونش را نگیرند و قاتل یا یکی از خانواده قاتل را نکشند برپا نمی دارند. قدرت تحمل بالایی دارند و از قدیم معروف بودند که مردم غزه اهل صبر و شکیبایی هستند. در جنگها هر بار که خانه‌هایشان ویران و خود آواره شده اند، پس از جنگ بازگشته‌اند و خانه‌های خود را از نو ساخته‌اند. در هیچ دوره‌ای از تاریخ نبوده است اهالی غزه به نوعی مورد اذیت و عذاب واقع نشده باشند ولی نسبت به مصائب همواره صبوری داشته‌اند. از بارزترین صفات این مردم شجاعت، دلیری و سرسختی است که به نظر می‌آید این صفات میراث وضعیت جنگی بسیاری است که موجب آزار آنها طی دوره‌های مختلف تاریخی شده است و گفته می‌شود همین صفات بود که بنی اسرائیل را ترساند و به حضرت موسی گفتند: «ان فیها قوما جبارین...» (العارف، ۱۹۴۳: ۳۱۶-۳۱۷).

کتابهای تاریخ بر سرسختی مردم غزه و پابندی آنها به اصول و دفاع از هویت قومی و بیزاری از مهاجمان تاکید می‌کنند (هاشم، ۲۰۰۸: ۲۸). دکتر هنریش لیگل، سویسی در پژوهشی با عنوان «روحیه باستانی مقاومت در غزه» می‌گوید: «روح مقاومت در غزه زاییده دوران کنونی نیست بلکه نتیجه یک زنجیره است. غزه اسنادی مکتوب دارد که به قرن پانزده قبل از میلاد و پس از آن بازمی‌گردد. از جمله این اسناد گزارشی است از اقدام بولیپوس، (۲۰۲ - ۱۲۰ پیش از میلاد) از پادشاهان سلوکی سوریه که به غزه حمله کرد و مردم غزه و همبستگی آنها و روحیه شجاعانه آنها را مورد ستایش قرار داد. اینکه چگونه در مقابل حمله ایرانیان مقاومت کردند و مقابل اسکندر ایستادند (العارف، ۱۹۴۳: ۲۷).

مداخلات نظامی مهاجمان در غزه

غزه از مصائب هر جنگی رنج برده و در هر درگیری قربانیان و شهدای بسیار داده، و با هر حاکمی حکایتی داشته است. بارها به فاتحان نزدیک شده و بارها در مقابل زورگویان ایستاده و همواره نامش بر زبانها و در قلب رویدادها بوده است. هر بار که دو ارتش باهم درگیر شدند با آتش آنها سوخته است و هر بار که دو خصم رودروی هم قرار گرفته‌اند هر کدام کوشیده‌اند غزه را تسلیم پادشاه خود کنند، لذا لازم است به ماهیت تاریخی برخی از این حضور و پیامدهای آن اشاره شود.

۱- فراعنه مصر و غزه

در دوره باستان برای دو قدرت عظیم شام و عراق از طرف شمال و شرق، و مصر از جهت غرب، غزه شهری تعیین کننده و با اهمیت نظامی بود، زیرا برای هر طرف که قصد توسعه طلبی داشت غزه هدفی نظامی به شمار می آمد (الطباع الغزی، ۱۹۹۹: ۲۰). فراعنه مصر نخستین پادشاهان تاریخ بودند که با هدف توسعه طلبی و در عین حال مقابله با توسعه طلبی رقبای قدرتمند خود وارد غزه شدند. از سال ۳۲۳۵ تا ۶۶۴ پ.م، حدود پانزده فرعون مصر وارد این شهر شدند. آنها بر انضمام غزه به سرزمین خود تأکید داشتند. زیرا آثرا کلید سرزمینهای خاور نزدیک و بهترین مرکز جنگی برای سربازانشان برای تهاجم به سوریه می پنداشتند. هیچ پادشاه یا فرعون مصری نبوده است که در باره حمله به سوریه فکر کرده باشد و نام غزه را بر زبان نیاورده و یا برای اشغال این شهر تلاش نکرده باشد (هاشم، ۲۰۰۸: ۱۸). افزون بر این، فراعنه معتقد بودند که با اشغال غزه تجارت شان را تضمین می کنند (العارف، ۱۹۴۳: ۹۳).

۲- بنی اسرائیل و غزه

حضرت موسی وقتی بنی اسرائیل را از ظلم فرعون نجات داد و آنان را از سرزمین مصر به سمت سرزمین کنعان آورد. بنی اسرائیل در صحرای بی آب و علف سینا سرگردان شدند، زیرا نمی توانستند همان راهی را بروند که به غزه منتهی می شد، زیرا در غزه مردمی قدرتمند وجود داشتند (قوما جبارین...)، لذا با تغییر مسیر وارد سرزمین موعود شدند و وقتی هم که وارد آن شدند با مقاومت شدید ساکنان این سرزمین روبرو شدند (العارف، ۱۹۴۳: ۳۵-۳۶). مقاومت فلسطینی ها در مقابل بنی اسرائیل شدیدترین مقاومتی بوده است که تاریخ شناخته است و غزه از شهرهای اصلی فلسطینی بود که همچون سد در مقابل بنی اسرائیل ایستاد و هرگز سلطه آنها را نپذیرفت.

از این رو خشم بنی اسرائیل نسبت به غزه امری عجیب نبود و غزه را خنجری در جسم مملکت خود می دیدند. به همین جهت پیامبران بنی اسرائیل بشدت علیه غزه تبلیغ کردند تا جایی که به نشانه خشم تمنای خرابی و ویرانی آن را نمودند. در فصل دوم سفر صوفونیا گفته شده است: «غزه متروک خواهد شد و اشگلون ویران.» و این جمله: «کلام خدا بر شما باد ای کنعان، سرزمین فلسطین، من تو را بدون هیچ ساکنی ویران خواهم کرد» (هاشم، ۲۰۰۸: ۱۷). همچنین یهودیان در اسفارشان بر عباراتی در لعن و شتم و نفرین فلسطینیان تأکید دارند و بویژه بسیاری از لعن و نفرینهای خود را متوجه مردم غزه می کنند و ویرانی این شهر و آوارگی و مرض اهالی آن را خواستارند (هاشم، ۲۰۰۸: ۲۱).

۳- آشوریان و غزه

آشوریان با هدف تسخیر حبشه و لیبی و مصر و همچنین تسلط بر حرکت کشتیرانی در دو دریای سرخ و مدیترانه در سال ۷۳۴ پ.م با ارتشی بزرگ که تیغلات بلازر، پادشاه آشور، آنرا رهبری می کرد غزه را اشغال (فاضل، ۲۰۲۱/۷/۲۷) و پرداخت جزیه را به مردم تحمیل کردند، اما مقاومت مردم غزه و همپیمانی آنها با مصر به سلطه آشوریان پایان بخشید. در سال ۷۲۰ پ.م پادشاه وقت آشور با ارتشی قدرتمند دوباره به غزه حمله و مجدداً غزه را برای ۱۱ سال تحت سلطه درآورد، تا اینکه فرعون مصر، با زور سلاح غزه را پس گرفت و این شهر را به انبار پادشاهی مصر افزود (العارف، ۱۹۴۳: ۴۵).

۴- بابل و غزه

نخستین پادشاهان بابل که قصد غزه را کردند و این سرزمین را درنوردیدند «سرجون الاکاری» و سپس پسرش «نارام سین» بودند که اصلیت نژادشان سامی بود. از آنجا که مصریها به آنها مجال آسودگی نمی دادند عمر حکومت این دو پادشاه در غزه دوام چندانی نیافت (العارف، ۱۹۴۳: ۴۷) اما هنگامی که در سال ۶۰۹ پیش از میلاد قدرت مصر تضعیف شد، در جنگی که در سال ۶۰۵ پ.م میان دو طرف درگرفت فرعون مصر شکست سختی خورد و سوریه و فلسطین تحت سلطه حکومت بابل قرار گرفت.

«نبوخذ نصر» پادشاه بابل پس از این پیروزی در سال ۵۶۸ پ.م وارد غزه شد تا مقدمات حمله به مصر را فراهم کند، اما به سبب کهولت سن این کار را به پسرش بختنصر سپرد و او نیز با لشکرکشی به مصر ابتدا غزه و سپس مصر را اشغال کرد. (العارف، ۱۹۴۳: ۴۸).

۵- ایرانیان و غزه

سپاه کامبیز، فرزند کورش هنگامی که عزم فتح مصر کرد شهر غزه را در سال ۵۲۵ پیش از میلاد به تصرف در آورد (برخی معتقدند که غزه در زمان کوروش و نه فرزندش فتح شده است). در ابتدا مردم غزه به شدت مقابل سپاه قدرتمند ایران ایستادند، اما مقاومت آنها پس از کوتاه زمانی بصورت عجیبی تبدیل به همپیمانی شد، بطوری که مشترکاً در مقابل سپاه اسکندر مقدونی ایستادند (العارف، ۱۹۴۳: ۴۹).

سپاه ایران وقتی غزه را تصرف کرد آن را مرکز تحرکات جنگی خود برای فتح مصر قرار داد و گفته می شود که علت غنی و ثروتمند خواندن غزه ناشی از این اعتقاد فراگیر بوده است که کامبیز ثروت خود را در غزه دفن کرده است (العارف، ۱۹۴۳: ۴۹).

۶- اسکندر مقدونی و غزه

اسکندر در سال ۳۳۲ پ.م در پی جنگی هولناک و خونین موفق به تصرف غزه شد. به رغم آوازه ای که از اسکندر نسبت به نابود کردن قویترین ارتشهای جهان و سرنگون کردن دولتهای بزرگ از جمله هخامنشیان وجود داشت و همچنین آوازه رفتار انتقام جویانه و وحشیانه اش با مردم شهرهایی که حاضر به تسلیم در برابرش نبودند، اینهمه مردم غزه را از ایستادن در برابر اسکندر و مقاومت در برابر تهاجمش باز نداشت و تسلیم نشدند (الناصر، ۲۰۲۱/۵/۱۷).

در حمله اسکندر مدافعان غزه ترکیبی از عربها و ایرانیان بودند (العارف، ۱۹۴۳: ۵۳) که شجاعانه پایداری و مقاومت کردند. اسکندر حصار ۱۰۰ روزه و ویرانگر را به مردم این شهر تحمیل کرد و خلال این جنگ وحشتناک دو طرف تصمیم گرفتند مواضع خود را مستحکم کنند و تونلهای زیادی زیر خاک سبک غزه بکنند (تجربه ای تاریخی و استراتژیک که فلسطینیان از آن بر علیه رژیم صهیونیستی بهره گرفته اند). در این جنگ اسکندر پیروز شد اما با هزینه ای بسیار سنگین و همه جانبه و خود او نیز مورد اصابت قرار گرفت. اسکندر پس از فتح غزه به سختی از ساکنان این شهر انتقام گرفت و همه مردان غزه را سربرید و زنان و کودکانشان را بعنوان برده فروخت (فیلیو، ۲۰۲۴/۱/۶). او همچنین همه اراضی کشاورزی و تاسیسات و بناهای غزه را ویران کرد بطوری که جنایاتش در غزه کمتر از جنایات امروزه صهیونیستها در این شهر نبوده است (فاضل، ۲۰۲۱/۷/۲۷). او خلال محاصره غزه نیز ده هزار مرد عرب و فارس را که بیشتر عرب بودند به قتل رساند و با فرمانده ایرانی غزه بنام باتیس رفتاری بسیار وحشتناک داشت (العارف، ۱۹۴۳: ۵۳). اسکندر هرچند نسبت به این سردار و وفادری اش به داریوش، پادشاه ایران، بسیار معجب بود، اما مقاومت و ایستادگی مردم غزه چنان او را به خشم آورد که دستور داد دوپای باتیس را سوراخ و از میان آنها طنابی رد کنند و به درشکه ای ببندند و در کوچه و خیابانهای غزه بگردانند (العارف، ۱۹۴۳: ۵۳).

۷- غزه پس از مرگ اسکندر

پس از مرگ اسکندر در سال ۳۲۳ پ.م میان یارانش بر سر بدست آوردن فلسطین نزاع افتاد. در بهار ۳۱۲ پ.م دو سپاه بطلموس، که بر مصر تسلط یافته بود و نیروهای مقدونی و یونانی به نمایندگی دیمتریوس با تعدادی فیل در شهر غزه رودروی هم قرار گرفتند که در این نبرد پیروزی از آن نیروهای مصری بود. دیمتریوس با تحمل ۸ هزار تلفات از غزه به سمت شمال فرار کرد، اما در پاییز همان سال دوباره به غزه هجوم آورد و موفق شد بطلموس را از این شهر بیرون براند و حصار شهر غزه را ویران کرد. پس از آن نیز شهر غزه چند بار میان دو طرف دست بدست شد و مصریان هربار که بر آن تسلط می یافتند پس از مدتی دوباره غزه را از دست

می دادند تا اینکه سرانجام این شهر تحت حاکمیت دولت سلوکی در سوریه قرار گرفت (هاشم، ۲۰۰۸: ۲۵).

۸- جنگ فیلیا و غزه

از مهمترین جنگهایی که در طول تاریخ در غزه روی داده جنگ فیلیا در سال ۲۱۷ پیش از میلاد میان دو بزرگترین امپراتور شرق عالم در آن زمان بود. یک طرف این جنگ امپراتور شمال افریقا به رهبری بطلمیوس چهارم، پادشاه مصر، قرار داشت و طرف دوم امپراتور انطوخیوس سوم بود که گستره امپراتوری اش از سوریه تا غرب چین می شد. این دو امپراتوری پس از فروپاشی امپراتوری اسکندر که بر یک چهارم جهان تسلط یافته بود این نفوذ را تقسیم کرده بودند، ولی این امر مانع از اختلافشان بر سر بعضی مرزها بویژه سلطه بر غزه نمی شد (عرفات، ۲۰۱۹/۲/۲۰).

بطلمیوس طمع کرد که بر غزه که مرکزی تجاری بین افریقا و آسیا و همچنین تنها بندرارتباطی ساحل شرقی مدیترانه با اروپا بنام «البلاخه» بود مسلط شود. تا تجارت و دریانوردی در مدیترانه را به انحصار خود درآورد. افزون بر این که در بندر غزه بنایی کاخ مانند احداث شده بود که نخستین کاخ جهان و استراحتگاهی برای پادشاهان و تجار اروپایی بود و از این جهت بندر غزه مرز سه قاره اروپا افریقا و آسیا بشمار می رفت.

در جنگ میان این دو ۶۳ هزار مرد جنگی از اروپا و آسیا به همراه ۱۰۲ فیل آسیایی از سپاه انطوخوس در مقابل ۷۳ هزار مرد جنگی آفریقایی از جمله ۱۰ هزار مزدور درشت هیکل موسوم به بطالمه و ۷۳ عدد فیل آفریقایی از سپاه بطلمیوس در شهر رفح، مقابل هم قرار گرفتند که در جنگی ۲۰ روزه، نیروهای آفریقایی بطالمه با کشتن ۱۵ هزار تن از نیروهای حریف به پیروزی رسیدند (عرفات، ۲۰۱۹/۲/۲۰).

۱۷ سال بعد، جانشین انطوخیوس، برای جبران شکست از دست دادن غزه با سپاهی عظیم تر تا نزدیک غزه پیش آمد ولی به علت مقاومت شدید مردم غزه پشت دروازه های این شهر بمدت دو سال متوقف شد. او پس از دو سال جنگ و محاصره غزه و از دست دادن صدها تن از نیروهایش، سرانجام موفق شد وارد این شهر شود و با به راه انداختن حمام خون و کشتار مردم و فروش بسیاری از آنها بعنوان برده، از اهالی غزه انتقام گرفت (عرفات، ۲۰۱۹/۲/۲۰).

۹- رومی‌ها و غزه

در سال ۹۶ پ.م اسکندر جانیوس به غزه با خشونت تمام حمله کرد، اما نتوانست آنرا فتح کند. او پس از یکسال محاصره غزه وارد این شهر شد و آنرا کاملاً ویران کرد (العارف، ۱۹۴۳: ۶۶). هنگامی که آتش جنگ بین رومی ها و یهودیان شعله ور شد رومی ها دهها هزار نفر از یهودیان را در شهرهای ساحلی فلسطین به قتل رساندند و یهودیان نیز شهرهای عسقلان و غزه

را به آتش کشیدند. این اقدام یهودیان رومی ها و اعراب را به خشم آورد و آنها را در مقابل یهودیان متحد کرد (العارف، ۱۹۴۳: ۶۷).

۱۰- جنگهای صلیبی و غزه

صلیبی ها در حمله نخست خود به فلسطین طی سالهای ۱۰۹۶ - ۱۰۹۹ م، وارد جنوب فلسطین نشدند و شهر غزه خارج از دایره جنگ آنها باقی ماند. اما آنگاه که جای پای خود را در فلسطین مستحکم یافتند در سال ۱۱۰۰ میلادی به سمت غزه پیشروی کردند و در سال ۱۱۰۳ این شهر را اشغال و بسیاری از مسلمانان و مسیحیان ارتدوکس را قتل عام و شهر را ویران کردند. در این دوره شهر غزه اهمیت تجاری خود را از دست داد، ولی اهمیت جنگی آن به سبب بقای قلعه دیرالبلح و بازسازی آن توسط صلیبی ها باقی ماند.

صلیبی ها در تهاجم دوم در سال ۱۱۴۹ م بخش دیگری از دیوار قلعه غزه را بازسازی و درون آن دژی ساختند تا پاسگاه مصری در مجاورت شهر را زیر نظر داشته باشند (العارف، ۱۹۴۳: ۱۳۰). اما در سال ۱۱۸۷ م صلیبی ها سرانجام در منطقه حطین مغلوب نیروهای صلاح الدین ایوبی شدند و شهر غزه آزاد شد (العارف، ۱۹۴۳: ۱۳۲). مسجد النصر در بیت حانون در نوار غزه نماد پیروزی مردم غزه بر صلیبی ها به شمار می آید، زیرا در این منطقه جنگهای شدیدی با صلیبی ها روی داد و پس از جنگ ضمن آنکه این منطقه مدفن شهدا شد به شکرانه پیروزی بر صلیبی ها مسجد النصر را به معنای پیروزی احداث کردند (الطباع الغزی، ۱۹۹۹: ۳۱).

۱۱- حکومت ممالیک و غزه

در دوره ممالیک به سبب جنگهای متعددی که خودشان در برابر یکدیگر برمی انگیختند نیروهایشان هر بار غزه را در می نوردیدند و در هر جنگی ابتدا در غزه کمپی نظامی برقرار می کردند و چندان فرقی نمی کرد که حرکت مهاجمان از مصر بسوی شام و یا از شام به طرف مصر باشد. غزه به هر حال ایستگاه و نقطه برخورد میان این دو بود و برای هر دو طرف پایگاهی در خط مقدم و محل تامین غذا و آب به شمار می رفت. به همین جهت غزه از جنگها و فتنه های ممالیک بسیار رنج برد (العارف، ۱۹۴۳: ۱۶۷).

۱۲- حکومت عثمانی و غزه

سلطان سلیم عثمانی در سال ۱۵۰۱ برای برچیدن دولت ممالیک و فتح شام از راه خشکی به سوی غزه آمد ولی این شهر حاضر به تسلیم در برابر او نشد. اما در سال ۱۵۱۶ در پی جنگی که در غزه در گرفت با شکست نیروهای ممالیک غزه سرانجام تحت حاکمیت خلافت عثمانی درآمد (العارف، ۱۹۴۳: ۱۷۱). نیروهای مهاجم پس از اشغال غزه در انتقام از کشته شدن ترکهای این شهر اهالی غزه را یکسره از دم تیغ گذراندند و خانه های مردم را غارت کردند (العارف، ۱۹۴۳: ۱۳۷ - ۱۳۸).

۱۳- ناپلئون و غزه

ناپلئون پس از اشغال مصر به فکر سلطه بر فلسطین و سوریه افتاد و در بهار سال ۱۷۹۹ م با عبور از صحرا قصد غزه کرد. او معتقد بود که غزه مهمترین مرکز جنگی و اقتصادی برای ارتشهایی است که از صحرا عبور می کنند و از نظر دفاع از مصر و دشت نیل اهمیت جنگی دارد. او در این باره گفته است: «(غزه) پایگاه مقدم برای آفریقا و دروازه آسیاست» (العارف، ۱۹۴۳: ۲۰۷).

نیروهای ۱۳ هزار نفره ناپلئون پس از تصرف خانیونس به سوی غزه حرکت و در روز ۲۵ فوریه ۱۷۹۹ این شهر را تصرف کردند. او پس از ۳ روز ویران کردن حصار شهر و چند مسجد و مدرسه به قصد فتح فلسطین از غزه خارج شد (العارف، ۱۹۴۳: ۲۰۸-۲۰۹)، اما چندی بعد به علت خستگی و بیمار شدن نیروهایش ناگزیر به عقب نشینی و خروج از سرزمین شام شد (ثابت، ۲۰۱۹/۴/۲) او در راه بازگشت به مصر یکبار دیگر از غزه عبور کرد و دیگر هرگز به آنجا بازنگشت.

۱۴- مغول و غزه

در سال ۱۲۶۰ میلادی نیروهای مغول با ادامه پیشرویهای خود در منطقه شامات توانستند تا دروازه مصر پیش بتازند و بر غزه مسلط شوند، اما در اواخر جولای ۱۲۶۰ م قطز، سومین حاکم از سلطنت مملوک مصر در دوره حکومت تُرکان ارتشی عظیم به سوی غزه گسیل داشت (هاشم، ۲۰۰۸: ۳۶). در پی درگیری شدیدی که میان دو طرف در غزه در گرفت این شهر از نیروهای مغول پس گرفته شد و نیروهای مغول تحت تعقیب قرار گرفتند و در منطقه ای به نام عین جالوت در سپتامبر همان سال کاملاً درهم شکسته شدند (هاشم، ۲۰۰۸: ۳۷).

نبرد غزه که به شکست قطعی نیروهای مغول منجر شد بسیار پر اهمیت شمرده می شود، زیرا برای نخستین بار بود که ارتش مغول در جنگی شکست می خورد. تا قبل از آن نیروهای مغول در جنگها پشت سر هم پیروزی می آفریدند و هیچ مانعی قادر به جلوگیری از پیشروی مداوم آنها نبود، ولی جنگ غزه هرچند که به نسبت جنگی کوچک به شمار می رود اما این اعتماد به نفس را به جهان اسلام داد که قادرند در برابر نیروهای مغول بایستند و سرآغازی شد برای جنگهای دیگر که پیروزی از آن مسلمانان علیه مغول بود (هاشم، ۲۰۰۸: ۳۷).

۱۵- تهاجم اشغالگران انگلیسی به غزه

در سال ۱۹۱۷ نیروهای انگلیسی پس از اشغال شهر رفح و خانیونس، خود را آماده هجوم به شهر غزه کردند و در روز ۲۶ مارس در نخستین حمله به غزه با ۴۴ هزار تن از نیروهای پیاده و سواره، و برغم نبردی سنگین که تا غروب آفتاب ادامه یافت نتوانستند این شهر را فتح کنند و عقب نشستند. صبح فردای آن روز نیروهای انگلیسی یکبار دیگر تلاش کردند غزه را اشغال

کنند، اما باز ناکام ماندند و با تحمل تلفات سنگین (۲۷۰۰ کشته و ۲۹۳۲ مجروح) شکست خوردند و عقب نشستند (العارف، ۱۹۴۳: ۲۲۵).

حدود یک ماه بعد و در تاریخ ۱۷/۴/۱۹۱۷ دومین تهاجم نیروهای انگلیسی به غزه آغاز شد و در حالی که توپخانه انگلیس از دریا به شدت شهر را گلوله باران می کرد و خرابیهای بسیاری به بار آورد نیروهای پیاده نظام و سواره نظام انگلیسی از چند سو به پیشروی خود به سوی غزه ادامه دادند و تا ۵ کیلومتری این شهر نزدیک شدند اما باز مقاومت غزه مانع از موفقیت نیروهای انگلیسی شد و آنها با دادن ۲۰۸۵ کشته و ۴۳۵۹ مجروح و شمار زیادی اسیر یک بار دیگر شکست را تجربه کردند.

در پی این شکست ها دولت انگلیس به ژنرال ادmond آلتبی برای فتح غزه اختیارات تام داد و هرآنچه را که در خواست کرده بود از هواپیما و توپخانه و ماشینهای جنگی و سلاح و بیش از یکصد هزار تن نیرو در اختیارش گذاشت (العارف، ۱۹۴۳: ۲۲۵). در روز اول نوامبر سال ۱۹۱۷ نیروهای انگلیسی بی رحمانه از هوا و دریا و زمین اقدام به بمباران و گلوله باران و تهاجم به غزه کردند و بخشهای وسیعی از شهر را ویران نمودند. مهاجمان انگلیسی به کمک استراتژی نسل کشی و استفاده از خیانت برخی مزدوران عرب که راه دستیابی به عقبه نیروهای عثمانی را به آنها نشان دادند توانستند مقاومت مدافعان غزه را بشکنند و در روز هفتم نوامبر ۱۹۱۷ وارد غزه شوند (هاشم، ۲۰۰۸: ۵۵). دو روز پس از این شکست بود که دولت انگلیس وعده بالفور و تعهدش را به ایجاد وطن قومی برای یهودیان در فلسطین اعلام کرد (فیلیو، ۲۰۲۴/۱/۶).

در سال ۱۹۲۳ نیز ژنرال النبی با حضور در مراسم افتتاح مقبره کشته شدگان انگلیسی در غزه تصریح کرد که: «غزه از ابتدای تاریخ تا به امروز دروازه فاتحان بوده است» (ثابت، ۲۰۱۹/۴/۲).

۱۶- مبارزه مردم غزه با استعمار انگلیس

با پایان جنگ جهانی اول غزه همچون همه شهرهای فلسطین مقابل سلطه انگلیس ایستاد و در برابر صهیونیستها مقاومت کرد. در سال ۱۹۲۱ چرچیل و شماری از سیاستمداران انگلیسی از جمله هربرت صاموئل، کمیساریای عالی در فلسطین و لورنس، مشهور به دوست اعراب، در مسیر قاهره به قدس در شهر غزه از قطار پیاده شدند تا از این شهر و آثار آن بازدید کنند. اما مردم غزه با تظاهرات و با سردادن شعارهای تند و سنگ مانع از ادامه مسیر این هیات شدند و آنها را وادار به بازگشت کردند.

میجر جاریس (JARIS) استاندار وقت صحرای سینا و عضو همراه این هیات در کتابش با عنوان (COMMAND ARAB) نقل می کند: «در دو سوی خیابان مسیر حرکت هیئات مردم غزه صف بسته بودند و شعارهای تند می دادند. لورنس به همراهانش که ترسیده بودند خاطر نشان

کرد که در خطر نیستند اما شعارها بر ضد است و آنها فریاد می‌زنند: «مرگ بر استعمار انگلیس و مرگ بر صهیونیسم.» (هاشم، ۲۰۰۸: ۵۶ و ۵۷).

در اعتراضات سال ۱۹۲۹ که منجر به «انقلاب البراق» شد غزه نیز شرکت داشت. مردم غزه به فرودگاه نظامی انگلیس در شرق این شهر هجوم آوردند و با نیروهای انگلیسی که از آن حراست می‌کردند درگیر شدند (هاشم، ۲۰۰۸: ۵۷). همچنین غزه در اعتصاب سال ۱۹۳۶ نه تنها کاملاً نقش داشت که اداره شهر و مناطق اطراف عملاً در دست جوانان غزه افتاد. آنها با تخریب راههای ارتباطی مانع از حرکت کشتی‌های انگلیسی شدند. در جریان این اعتراضات بود که برخی جوانان غزه همچون شهید مدحت، نامی پرآوازه یافتند (هاشم، ۲۰۰۸: ۵۸).

۱۷- رژیم صهیونیستی و غزه

در فوریه سال ۱۹۴۹ در پی شکست ارتشهای عربی بین مصر و اسرائیل زیر نظر سازمان ملل آتش بس امضا شد که براساس آن منطقه غزه تحت اداره مصر قرار گرفت. بدین صورت پس از دهها قرن غزه که شاهراه استراتژیک و مرکز تجاری حیاتی برای تجارت منطقه ای بشمار می‌رفت به نواری محاصره شده تبدیل شد که در یک سوی آن صحرا و در سوی دیگر جدا افتاده و بریده از باقی فلسطین بود.

افزون بر آن در سالهای سلطه استعمار انگلیس، ۷۷ درصد اراضی فلسطین به صهیونیستها سپرده شد و در سال ۱۹۴۸ از مجموع ۷۵۰ هزار آواره فلسطینی حدود ۲۰۰ هزار تن به غزه پناه آوردند. (فیلیو، ۲۰۲۴/۱/۶) بین سالهای ۱۹۴۸ تا ۱۹۶۷ نیز شمار بیشتری از آوارگان فلسطینی به غزه پناه آوردند. در سال ۱۹۶۷ رژیم صهیونیستی با هجوم به کرانه باختری و نوار غزه باقی مانده اراضی فلسطین را به اشغال خود درآورد و با غصب بخشهای وسیعی از اراضی غزه اقدام به شهرکسازی برای صهیونیستها کرد که شمار آنها تا بیست شهرک افزایش یافت (العربی، ۲۰۲۳/۱۱/۳۰).

رویکرد تاریخی به تحولات غزه پس از اشغال فلسطین

(۱) شکل‌گیری مقاومت مسلحانه در غزه

در سالهای نخست موجودیت اسرائیل، این رژیم و نظام پادشاهی مصر توانستند عرصه را بر نیروهای مقاومت غزه تنگ کنند اما در نیمه های دهه پنجاه بابه قدرت رسیدن جمال عبدالناصر، رهبر مصر به مقاومت کمک کرد تا بر ضد اسرائیل دست به عملیات بزنند و این سرآغاز عملیات مقاومت فلسطینی علیه صهیونیستها بود که مرتب گسترش یافت و نور امیدی در دل فلسطینیان تأیید گرفت که ممکن است روزی فلسطین آزاد شود و آوارگان به خانه های خود بازگردند، اما تهاجم به مصر در سال ۱۹۵۶ با هماهنگی انگلیس و فرانسه و اسرائیل و نتایج آن به این مقاومت‌های محدود پایان داد (الصباغ الغزی، ۱۹۹۹: ۱۲).

صهیونیستها پس از تسلط بر غزه طی چهار ماه حدود هزار فلسطینی را به قتل رساندند که دو جنایت بزرگ این رژیم در شهرهای خان یونس (کشتار ۲۷۵ نفر) و رفح (کشتار ۱۱۱ نفر) توسط آنرا مستندسازی شده است. هر چند اسرائیل بعدا ناگذیر از خروج از غزه شد اما بسیاری از فدائیان فلسطینی که به کویت گریخته بودند در سال ۱۹۵۹ جنبش فتح را به رهبری یاسر عرفات پایه گذاری کردند (فیلیو، ۲۰۲۴/۱/۶).

مردم غزه طی دهه های ۷۰ و ۸۰ قرن گذشته میلادی از ظلم اشغالگران سختی بسیاری متحمل شدند و در سال ۱۹۸۱ جنبش جهاد اسلامی فلسطین به رهبری فتحی شقاقی، و شش سال بعد و در سال ۱۹۸۷ جنبش مقاومت اسلامی حماس به رهبری شیخ احمد یاسین اعلام موجودیت کردند. این هر دو جنبش با اتخاذ گزینه مقاومت مسلحانه تعهد نمودند دولت فلسطینی را بر کامل اراضی فلسطین اشغالی تاسیس کنند. پایگاه مردمی جنبش تازه تاسیس حماس چنان گسترش یافت که این جنبش طی چند سال به قویترین گروه مسلح فلسطینی تبدیل شد که با اسرائیل در فلسطین می جنگد (العربی، ۲۰۲۳/۱۱/۳۰).

۲) شکل گیری انتفاضه اول از غزه

در دسامبر سال ۱۹۸۷ مرگ چهار کارگر فلسطینی اهل غزه در تصادف با یک کامیون نظامی اسرائیل، فوران آتش خشم فلسطینیان را ابتدا در نوار غزه و پس از آن در کرانه باختری موجب شد که به انتفاضه اول یا انتفاضه سنگ معروف است. در این جنبش که تا حدود سال ۱۹۹۳ و امضای توافقنامه سازش اسلو ادامه یافت صهیونیستها ۱۵۵۰ فلسطینی را که ۷۰ درصدشان از اهالی غزه بودند شهید کردند.

از پیامدهای انتفاضه اول مردم فلسطین که در اردوگاه جبالییا در نوارغزه شعله ور شد تغییر صحنه سیاسی داخلی اسرائیل و افزایش فشارها بر رژیم صهیونیستی برای دستیابی به راه حلی صلح آمیز و نخست وزیر شدن إسحاق رابین در سال ۱۹۹۲ و امضای توافقنامه اوسلو در سال ۱۹۹۳ بعنوان نخستین توافق رسمی بین اسرائیل و سازمان آزادیبخش فلسطین بود که در عین حال نخستین اعتراف رسمی یک طرف فلسطینی نسبت به اسرائیل بشمار می رود (فیلیو، ۲۰۲۴/۱/۶).

حسنین هیکل، روزنامه نگار مصری، در کتاب «صلح توهم‌ها» در تحلیل این توافقنامه می‌گوید: «إسحاق رابین به رغم اینکه تنها برنده این توافقنامه بود و با اعتراف عرفات، تل اویو شریک در زمین شد، اما هرگز حاضر نمی شد با فلسطینیان سر یک میز بنشیند مگر به علت ناتوانی ارتش اسرائیل در مقابله با مقاومت در غزه. لذا اسرائیل نیاز به یک جناح فلسطینی داشت که اداره غزه را با همه مشکلاتش در دست بگیرد و به جای اسرائیل عاجز از سرکوب مقاومت و در راس آن حماس این وظیفه را بعهده بگیرد.» (العربی، ۲۰۲۳/۱۱/۳۰)

۳) غزه در انتفاضه دوم (انتفاضه الاقصی)

در سال ۲۰۰۰ دومین انتفاضه فلسطینیان بنام انتفاضه الاقصی شکل گرفت که اینبار نیز یک کودک ۱۱ ساله فلسطینی بنام محمد الدرّه از شهر غزه نماد آن شد. جرقه انتفاضه دوم با اقدام حرمت شکنانه شارون در رفتن به مسجد الاقصی زده شد که با موج گسترده اعتراض مردم و جنایت آفرینی نیروهای صهیونیستی مواجه شد. در انتفاضه دوم ۴۴۱۲ فلسطینی شهید و ۴۸۳۲۲ نفر دیگر مجروح شدند.

۴) رونمایی از موشک قسام

یکسال پس از انتفاضه دوم نیروهای القسام از نخستین موشک ساخت محلی خود با هدف قرار دادن شهرک صهیونیست نشین سدیروت در جنوب فلسطین اشغالی رونمایی کردند که جهشی بزرگ در فرایند عملیات مقاومت در غزه و سراغاز افزایش روزافزون کمی و کیفی توان موشکی مقاومت بود تا جایی که بتدریج شهرهای بزرگ اسرائیل نیز در برد موشکهای مقاومت قرار گرفت. در پی افزایش روزافزون توانایی مقاومت در غزه بود که رژیم صهیونیستی در سال ۲۰۰۵ سرانجام وادار به خروج از نوار غزه و تخلیه شهرکهای صهیونیستی در آن شد (قندیل، عبد الحلیم. ۲۰۲۴/۲/۲۴).

در این سالها درد سر نوارغزه، برای اسرائیل به چنان حدی رسید که اسحاق رابین، نخست وزیر اسبق اسرائیل گفت: «آرزو می کنم یک روز صبح از خواب بیدار شوم و ببینم که غزه در دریا غرق شده است» (ثابت، ۲۰۱۹/۴/۲).

۵) تصمیم شارون برای خروج از غزه

با ورود جنبشهای حماس و جهاد به فاز نظامی در ابتدای سال ۱۹۹۰ عملاً غزه بار سنگینی بر دوش رژیم صهیونیستی شده بود که سیاست مشت آهنین و یا ترفند توافقنامه های سازش این رژیم تاثیرگذار نبود و با افزایش و توسعه موج عملیات فدائیان فلسطینی، زمینه برای نخست وزیری شارون در فوریه ۲۰۰۱ فراهم شد. او بلافاصله یاسر عرفات را در مقر خود در شهر رام الله در حصر قرار داد و شیخ احمد یاسین، رهبر معنوی حماس، و چند رهبر بلند پایه این جنبش از جمله الرنتیسی را در غزه به شهادت رساند. این اقدامات شارون نتیجه بخش نبود و در آخر او به این جمع بندی رسید که تنها راه نجات اسرائیل خروج از غزه است.

شارون بعنوان افراطی ترین نخست وزیر اسرائیل در سال ۲۰۰۵ سرانجام تصمیم به خروج از غزه و تخریب ۱۷ شهرک صهیونیست نشین در آن شد. یاسر الزعاتره، نویسنده و تحلیل گر فلسطینی در مورد علت این تصمیم شارون می گوید: «از نظر امنیتی و نظامی اریل شارون، نخست وزیر وقت، بر خلاف نتایجی که از رفتار جنایتبارانه اش در کرانه باختری بدست آورد بدون تلفات سنگین نمی توانست وارد غزه شود و انرا اشغال کند.» (ثابت، ۲۰۱۹/۴/۲).

۶) حماس پیروز انتخابات و مسئول اداره غزه

اسرائیل پس از خروج از غزه و اعلام قطع ارتباط با آن، غزه را به محاصره کامل در آورد و هرگونه راه ارتباطی این منطقه را با دنیای خارج مسدود کرد. جنبش حماس نیز که در نخستین انتخابات آزاد و سراسری در فلسطین به پیروزی بزرگی دست یافته و اغلب کرسیهای مجلس را تصاحب کرده بود در سال ۲۰۰۶ در پی اختلافهایی که میان جناحهای فلسطینی روی داد عملاً قدرت را در غزه بدست گرفت. نیروهای مقاومت در غزه که ناگذیر از تعامل با واقعیت تحمیل شده یعنی تبدیل شدن غزه به زندانی بزرگ بودند برای تهیه غذا و دارو و سوخت و دیگر مایحتاج زندگی خود روی به حفر تونلهای زیر زمینی آوردند که درعین حال مقاومت اسلامی در غزه از آنها در برنامه های جهادی خود و حمله به صهیونیستها استفاده کرد.

۷) اسارت سرباز اسرائیلی جلعاد شالیط

در روز ۲۵ ژوئن ۲۰۰۶ گردانهای قسام دست به عملیاتی کیفی با نام "توهم از بین رفته" زد و در شرق شهر رفح مواضع ارتش اسرائیل را مورد تهاجم قرار داد و توانست علاوه بر کشتن دو نظامی صهیونیست و مجروح کردن پنج تن دیگر، یک سرباز اسرائیلی بنام جلعاد شالیط را به اسارت بگیرد.

۸) تهاجم سال ۲۰۰۸ اسرائیل به غزه

در ۲۷ دسامبر ۲۰۰۸ اسرائیل عملیاتی با نام «سرب گداخته» را با هجوم ۷۰ فروند هواپیما به غزه آغاز کرد و طی سه ساعت نخست تهاجم، ۲۰۰ تن از فلسطینیان را شهید و ۷۰۰ تن دیگر را مجروح کرد. این تهاجم سرآغاز جنگی بود که ۲۳ روز طول کشید و نیروهای مقاومت با نام «جنگ فرزان» (یا جنگ حق علیه باطل) به مقابله با آن پرداختند. در این جنگ ۱۴۳۰ فلسطینی شهید و نزدیک به شش هزار فلسطینی دیگر زخمی شدند و بدون اینکه این رژیم بتواند به اهداف خود برسد پایان یافت (سلامه، ۲۰/۸/۲۰۲۰: ۳۸).

۹) تهاجم سالهای ۲۰۱۲ و ۲۰۱۴ اسرائیل به غزه

اسرائیل در نوامبر سال ۲۰۱۲ تهاجم دوم خود را با نام «ستون ابر» و در جولای ۲۰۱۴ سومین تهاجم را با نام «صخره استوار» به غزه تحمیل کرد. جنگ سال ۲۰۱۲ هشت روز به درازا کشید و بر خلاف ادعای اسرائیل مبنی بر ضربه زدن به حماس و بالا رفتن توان بازدارندگی اسرائیل؛ موشک های حماس تا آخرین دقایق برقراری آتش بس، همچنان به سوی اسرائیل شلیک شد و ارتش اسرائیل نتوانست حمله زمینی به غزه بکند. در این جنگ حماس تسلیحات ضد تانک و موشک های دوربرد فجر ۵ را رونمایی کرد (سلامه، ۲۰/۸/۲۰۲۰: ۵۸).

در جنگ سال ۲۰۱۴ نیز رژیم صهیونیستی از زمین و هوا و دریا بیش از شصت هزار و ۶۶۴ بار به مناطق غزه حمله کرد که منجر به شهادت ۲۳۲۲ تن و مجروح شدن ۳۳۰۳ تن دیگر شد. این رژیم در روز دهم این تهاجم به بهانه از بین بردن تونلهای مقاومت اقدام به حمله زمینی کرد و تا چند کیلومتر وارد خاک غزه شد اما نتیجه‌ای بدست نیاورد. تلاش صهیونیستها برای شکستن خطوط دفاعی مقاومت تا روز ۵۱ جنگ بی نتیجه ادامه یافت و صهیونیستها با دادن تلفات بالا مجبور به عقب نشینی و توافق بر اعلام آتش بس شدند (سلامه، ۲۰/۸/۲۰: ۶۶).

۱۰) تهاجم سال ۲۰۱۹ اسرائیل به غزه

حمله بعدی اسرائیل به غزه در سال ۲۰۱۹ صورت گرفت که عمدتاً بشکل حملات توپخانه ای و موشکی و هوایی بود و طی آن دهها تن از مردم غزه به شهادت رسیدند.

۱۱) عملیات شمشیر قدس در دفاع از الاقصی

در سال ۲۰۲۱ نیز مقاومت غزه در دفاع از مسجد الاقصی که مکرر مورد تهاجم صهیونیستها واقع شد و همچنین در دفاع از فلسطینیان محله شیخ جراح شهر بیت المقدس که خانه هایشان مورد تعرض و غصب صهیونیستهای افراطی قرار گرفته بود، عملیات «شمشیر قدس» را آغاز کردند و رژیم صهیونیستی نام این جنگ را «نگهبان دیوار» نامید. در این سال تمام فلسطین حتی فلسطینیان اراضی سال ۱۹۴۸ بیا خواستند و همه مراکز اسرائیلی را به آتش کشیدند.

در جنگ شمشیر قدس مقاومت موفق شد رکورد حملات موشکی روزانه خود را به مراکز اسرائیلی تا شلیک ۷۰۰ موشک افزایش دهد و با افزایش برد موشکهای خود برای نخستین بار بعضی مناطق مهم این رژیم را هدف قرار دهند. در این جنگ مقاومت غزه علاوه بر موشکهای قسام، و القدس ۱۰۱، و سجیل ۵۵، از موشک عیاش ۲۵۰ رونمایی کرد که بردی ۲۵۰ کیلومتری دارد و با آن فرودگاه رامون در فاصله ۲۲۰ کیلومتری غزه را هدف قرار داد.

همچنین مقاومت غزه در این جنگ نخستین بار از پهبادهای انتحاری از نوع شهاب، و پهبادهای شناسایی از نوع الزواری و زیردریایی های مهاجم هدایت شونده استفاده کرد و کارخانه های شیمیایی و خطوط نفت عسقلان - ایلات را هدف قرار داد و در طول جنگ ۳ میلیون اسرائیلی را مجبور کرد در پناهگاهها بمانند. طی این جنگ نخست وزیر اسرائیل اعلام کرد که این رژیم روزانه ۶۰۰ بار غزه را بمباران کرده است، اما به رغم آن نتوانست حملات موشکی مقاومت را متوقف کند (سلامه، ۲۰/۸/۲۰: ۶۲).

۱۲) عملیات طوفان الاقصی

در واکنش به بالا گرفتن جنایات صهیونیستها در کرانه باختری و علیه مردم غزه در ۷ اکتبر سال ۲۰۲۳ مقاومت فلسطین با اجرای عملیات "طوفان الاقصی" همزمان مراکز نظامی و شهرکهای صهیونیستی پشت دیوارهای غزه را هدف قرار داد. در این عملیات بزرگ و

غافلگیرکننده بیش از ۱۴۰۰ صهیونیست کشته و حدود ۲۵۰ تن دیگر اسیر شدند. عملیات طوفان الاقصی توان بازدارندگی و امنیتی اسرائیل را بصورت جدی به چالش کشید و مایه شگفتی جهانیان شد، رژیم صهیونیستی در واکنش به این شکست با شراکت مستقیم امریکا و دولتهای غربی و حمایت آشکار و نهان رژیمهای مرتجع عربی، تحت عنوان حق دفاع از خود جنون وار اقدام به بمباران غزه و ویران کردن شهرها و روستاها و اردوگاهها و همه تاسیسات شهری و مراکز حیاتی نوار غزه کرد که این توحش بی سابقه قرن بدون آنکه نتیجه بخش باشد بیش از هشت ماه ادامه یافت. (YOUNG, ۲۰۲۴/۳/۵)

دولت امریکا که شریک اسرائیل در جنگ است نه تنها از نفوذ خود برای پایان جنگ و کشتار مردم استفاده نکرده که عملاً مانع از پایان یافتن آن نیز شده است. بنوشته واشنگتن پست دولت امریکا از روز ۷ اکتبر مخفیانه بیش از یکصد معامله جداگانه فروش و تحویل سلاح به اسرائیل را انجام داده است، که هزاران مهمات هدایت شونده دقیق، بمب های با قطر کوچک، سنگر شکن، سلاح های سبک و سایر کمک های کشنده را شامل می شود. (washingtonpost, ۲۰۲۳/۱۲/۶)

در چهار شاخص «سطح ویرانی»، «سطح خطرهایی که متوجه غیر نظامیان است»، «وسعت جغرافیایی میدان جنگ»، و «تعداد گروههای شرکت کننده در جنگ»، جنگ غزه در مقایسه با چهار منطقه جنگی جهان در صدر قرار دارد و از نظر میزان تعرض به غیرنظامیان و میانگین قربانیان کشتار در غزه طی قرن جاری در سطح جهانی بی سابقه تلقی می شود. (عبدالحی، مارس ۲۰۲۴: ۳) حجم بمباران غزه در این جنگ از دو جنگ اوکراین و سوریه و حتی جنگ جهانی دوم بیشتر بوده است. (هویدی، ۲۰ / مارس / ۲۰۲۴) همچنین طبق آمار سازمان اوکسفام (Oxfam) میانگین روزانه کشتار غیر نظامیان در غزه بالغ بر ۲۵۰ نفر می شود که معادل ۵/۷ برابر میانگین تلفات اوکراین در جنگ جاری روسیه اوکراین است. (Oxfam, ۲۰۲۴/۱/۱۱)

حمایتهای سیاسی اقتصادی و نظامی بی دریغ غرب از اسرائیل و پوشش دادن جنایاتش در غزه نتوانسته است از تنگنای فزاینده اسرائیل در دو بعد سیاسی و نظامی و در ابعاد داخلی و خارجی بکاهد. این تنگناها را می توان چنین برشمرد:

نخست: تنگنای شکست در تحقق اهدافی که برای جنگ در غزه اعلام داشته است. هدفهایی مثل نابودی حماس، امن کردن منطقه غزه برای اسرائیل، و آزاد کردن اسرای اسرائیلی نزد حماس. دوم تنگنای از دست دادن هیمنه و توان بازدارندگی خود که همچون سپری مستحکم و ترسناک از قدرت ترس آور را برای این رژیم تشکیل می داد، با توجه به اینکه اسرائیل همه چیز را از طریق حسگرهای امنیتی خود که در همه جا پخش شده می داند، نبرد طوفان الاقصی مانند یک معجزه خیالی بود که مهمترین مانع مصنوعی هوشمندی را که بشر برای جدا کردن غزه از فلسطین و مناطق اشغالی سال ۱۹۴۸ اختراع کرده بود، خنثی کرد (الحیله، ۲۰۲۴/۲/۲).

سوم نداشتن چشم اندازی روشن از مرحله پس از جنگ : همه طرحهای این رژیم و دولت امریکا و غرب در مورد اداره غزه در مرحله پس از جنگ و چگونگی خروج از این جنگ تاکنون شکست خورده است. زیرا هر موفقیتی تنها مرهون توافق داخلی فلسطینیان است که در این میان حماس و نیروهای مقاومت همچنان عنصری اساسی و تعیین کننده هستند.

چهارم افزایش خسارات نظامی و اقتصادی : هر چند رژیم صهیونیستی میزان خسارتهای خود را در این دو زمینه مخفی می کند، اما به زعم کارشناسان اسرائیلی میزان این خسارتهای سنگین است بطوری که سرانجام این رژیم ناگذیر است دست از خود بزرگ بینی بردارد و تسلیم واقعیت شود (الحیله، ۲۰۲۴/۲/۲).

پنجم تنگناهای افزایش فزاینده مهاجرت معکوس یهودیان ، بحران سیاسی ، متوقف شدن فرایند سازش با رژیمهای سازشکار عربی، افزایش فشارهای بین المللی برای پایان یافتن جنگ ، خشم روزافزون افکار عمومی جهان علیه اسرائیل، اذعان به محال بودن نابودی حماس و مقاومت در نوار غزه ، و شکست تلاشهای اسرائیل و حامیانش برای جدا کردن مردم از مقاومت و حماس و ... از تنگناهای جدی دیگری است که این رژیم را در برابر آینده ای مبهم قرار داده است.

نتیجه گیری

آنچه در غزه و پی آمدهای آن در سطح بین المللی در حمایت افکار عمومی از فلسطین و مقاومت و مشارکت سازمانهای بین المللی در حال وقوع است بی سابقه تلقی می شود و گویای تغییر در جامعه جهانی و تحقق یک ساختار نوین جهانی در نظام بین الملل و پایان عصر کلاسیک قدرت است . با چنین چشم اندازی به آینده، عملیات طوفان الاقصی همچون وقایعی چون ۱۱ سپتامبر ، جنگ ۲۰۰۶ اسرائیل علیه لبنان، و بیداری اسلامی منشاء تحولی است که بر آینده منطقه و جهان تاثیر خواهد گذاشت همانطور که تا کنون نیز پیامدهای آن به زیان آمریکا و اسرائیل مشهود بوده است .

در مورد سوال این مقاله که منشاء روحیه کم نظیر مقاومت و پایداری در مردم غزه را چگونه می توان ریشه یابی کرد؟ در تحلیل مساله و پاسخ به آن اشاره شد که روحیه پایداری و مقاومت در غزه قدمتی به درازای تاریخ دارد و نتیجه زنجیره ای از تهاجم متجاوزان و فاتحان در همه دوره های تاریخی از باستان تا قرون وسطی و دوره معاصر است که غزه همواره در برابر این تهاجمات پایداری کرده و میدان دار بوده است. غزه در طوفان الاقصی نیز نشان داد نقشی اصلی و مهم در مبارزات فلسطینیان ایفا می کند و قدرت نظامی آن چالشی جدی برای اشغالگران اسرائیلی به شمار می رود.

در این رابطه ۴ سطح متداخل از عوامل تعیین کننده که بازیگران تاثیر گذار در مبارزات فلسطینی غزه را جهت دهی می کند، عبارتند از: رویکردها و ملاحظات مختلفی که عملکرد

مبارزاتی جنبش حماس را به عنوان بازیگر اصلی در نوار غزه هدایت می‌کند، توانایی‌ها و محدودیت‌های نظامی غزه، مناسبات غزه با دولتهای عربی و اسلامی و روابط غزه با سایر بخش‌های مبارزه فلسطینی. نتیجه دیگر از روحیه تاریخی مردم غزه اینکه از صفات شجاعت، دلیری و سرسختی بعنوان صفت‌های بارز برخوردارند که ریشه در میراث تاریخی آنها دارد. چرا که در گذر تاریخ، مردم غزه تقریباً با تمام لشکرهای جهان باستان تا زورمداران امروز در این شهر جنگیده‌اند و غزه بارها و بارها اشغال یا دست بدست شده است، اما سرانجام به همت و شجاعت مردمش آزاد شده است. از این رو تاریخ برسرخستی مردم غزه و پایبندی آنها به اصول و دفاع از هویت قومی و بیزاری از مهاجمان تاکید دارد.

در جنگ جاری نیز مقاومت مردم غزه در برابر اسرائیل و کشتارها و جنایات نامحدودش اعجاب برانگیز بوده است و در عرصه‌های مختلف رژیم اسرائیل را در معرض شکست و هزیمت قرار داده است. اسرائیل به هیچ یک از اهداف اعلام شده اش در جنگ غزه دست نیافته و روز بروز نیز از میزان امیدش به موفقیت در این جنگ کاسته می‌شود. با این وجود این رژیم و حامیان غربی و عربی اش همچنان از همه توان خود استفاده کرده و می‌کنند که بازنده این جنگ نباشند، زیرا شکست در این جنگ برای اسرائیل می‌تواند بسیار خطرناک باشد.

اسرائیل جنگ غزه را به «جنگ استقلال دوم» یا «جنگ موجودیت» تعبیر کرده است و بشدت نسبت به تاثیر شکست در جنگ غزه بر فروپاشی نظریه امنیتی ادعایی خود مبنی بر اینکه اسرائیل سرزمین امن یهودیان و پلیس منطقه است نگران می‌باشد. ضمن آنکه در میان مدت و دراز مدت شکست در این جنگ به مثابه شمارش معکوس برای موجودیت این رژیم به شمار می‌رود زیرا بقای حماس و موفقیتش در این جنگ و تحمیل شرایطش علاوه بر تقویت پایگاه مردمی این جنبش پیامدهای بزرگی برای آینده وضعیت فلسطین و شکست خط مشی سازش و موفقیت تجربه مقاومت دارد.

هرچند در هنگامه جنگ قضاوت کردن در مورد سرنوشت آن نمی‌تواند ارزیابی درستی باشد، اما باید اذعان کنیم که مبارزان شجاع غزه، علیرغم محاصره، و شرایط و توانایی‌های محدودشان، در طول شش ماه جنگ عملکرد خوبی داشته‌اند، آنها پنجه در پنجه رژیم انداخته‌اند که شش ارتش عربی در سال ۱۹۴۸ نتوانستند در برابرش شش ساعت بیشتر دوام بیاورند و به همین جهت می‌توان انتظار داشت که در نهایت آنها باشند که برنده و بازنده را تعیین می‌کنند. در پایان برای ارابه دلایلی بر دستاوردهای این مقاله به چند نمونه اشاره می‌شود:

- ایجاد شکاف بر سر مساله حضور و هزینه زیاد و شکاف دولت ملت در جوامع متهاجم
- حمایت افکار عمومی داخلی و بین‌المللی که منجر به اتفاقات مهمی شد از جمله برکناری رئیس دانشگاه هاروارد به جهت مخالفت با کشتار مردم بیگناه غزه و نیز شکایت دولت آفریقای جنوبی و ..

- مخدوش شدن چهره سیاستمداران حاکم در اسرائیل و آمریکا و ناکارآمدی کابینه نتانياهو و خدشه دار شدن جدی توانایی ارتش اسرائیل
- اقدام به مهاجرت معکوس بیش از یک میلیون نفر از اسرائیل و خدشه دار شدن فرایند دولت سازی .
- شکست هوش مصنوعی و سازه های نظام اطلاعاتی عملیاتی دوربینهای شناسایی .
- به هم ریخته شدن و آسیب به اقتدار نظامی اسرائیل که حداقل دارای ۲۵۰ کلاهک هسته ای است اما نتوانسته است امنیت این رژیم را تضمین نماید .
- متزلزل شدن موقعیت اسرائیل بعنوان بازیگری نیابتی که تاریخ مصرفش برای آمریکا گذشته است و جنگ غزه نشان داد ارتش و نیروهای صهیونیستی دیگر قادر به انجام وظایف نیستند.

کتابنامه

- الدباغ، مصطفی مراد.(۱۹۹۱). بلادنا فلسطين، ۱۹۹۱. غزه، دار الهدی.
- الطباع الغزی، عثمان مصطفی. (۱۹۹۹). اتحاد الاعزه فی تاریخ غزه، غزه، مکتبه الیازجی.
- العارف، عارف.(۱۹۴۳). تاریخ غزه . بیت المقدس، مطبعه دارالایتام الاسلامیه.
- چامسکی، نوام.(۱۴۰۲). در باره فلسطین. ترجمه محسن عسگری جهقی. تهران، نشر ثالث، چاپ چهارم.
- سلامه، مراد. (۲۰۲۰/۸/۲۰). مجازر فی تاریخ غزه. غزه، المکتبه المرادیه.
- فرانک، اسمیت. (۱۳۹۳). غزه این سو و آن سوی مرز. ترجمه مسعود سنجرانی و سعیده سید کابلی. مشهد، انتشارات آستانه قدس رضوی.
- هاشم، هارون . (۲۰۰۸). قصه مدینه غزه. رام الله، منظمه العربی للتربیه و الثقافه و العلوم - دائره الثقافیه فی منظمه التحریر الفلستینیه.
- هیکل، محمد حسنین.(۲۰۰۱). سلام الأوهام : أوسلو - ماقبلها و ما بعدها، قاهره، دارالشروق.
- میرزایی، محمد حسن.(۱۳۸۷). روایت غزه از آغاز تا کنون. قم، نشر مهر امیر المومنین، چاپ اول.

مقالات

- الحیلة، احمد. (۲۰۲۴/۲/۲). انكسارات الواقع و الشک الوجودی لإسرائيل
<https://palinfo.com/category/opinion>
- السهلی، نبیل. (31/12/2008). غزة تاریخ احتلالات و صمود
<https://www.aljazeera.net/opinions/>
- العربی، محمد.(۲۰۲۳/۱۱/۳۰). غزة التي لم يبتلعها البحر.. كيف صمد القطاع لمئة عام رغم محاولات الإخضاع؟
[https://www.aljazeera.net/midan/reality/politics.](https://www.aljazeera.net/midan/reality/politics)

- الناصر، احمد طلب. (۲۰۲۱/۵/۱۷). غزه.. لعنة المكان وعقدة تاريخ السياسة وقوافل العسكر. <https://www.syria.tv>
- ثابت، محمد. (۲۰۱۹/۴/۲). غزه.. مدينة باسلة عصی احتلالها عبر الزمن <https://devsite.alestiklal.org/ar/article/dep>
- خطاب، فتحي. (۲۰۲۳/۱۰/۳۱). التاريخ يقاتل مع غزة.. الاسكندر الأكبر فشل في اقتحامها ۳ مرات. <https://www.alghad.tv>
- عبد الحى، وليد. (مارس ۲۰۲۴). روية مراكز دراسات اسراييلية لمرحلة . بيروت، مركز الزيتونه للدراسات و الاستشارات. <https://www.alzaytouna.net/>
- عرفات، أمجد. (۲۰۱۹/۲/۲۰). أغرب حروب التاريخ عندما تلاحمت الأفيال مع بعضها فى جنوب غزة. <https://www.noonpost.com/26658>
- فيليو، جان بيير. (۲۰۲۴/۱/۶). مطعم الغزاة عبر القرون.. لم تُعد غزة مهمة إلى هذا الحد. <https://www.aljazeera.net/midan/reality/politics/2024/1/6>
- فاضل، عهد. (۲۰۲۱/۷/۲۷). غزة.. قصة مدينة الملوك التى أرادها الجميع. <https://www.alarabiya.net/last-page/2021/05/16>
- هويدي، فهمي. (۲۰۲۴/۳/۲۰). عن أجواء النكبة واحتمالاتها. <https://www.aljazeera.net/opinions/2024/3/19>

References

- Abdul Hi, Waleed. (March 2024). The procedure of the Israeli study centers for the phase. Beirut, Al-Zitoune Center for Studies and Consultations. . (In Arabic). <https://www.alzaytouna.net>
- Abraham Meyer, Martin. History of the City of Gaza.1907. Kessinger Publishing (July 17, 2009).
- Al Arabi, Mohammad. (11/30/2023). Gaza, which was not swallowed by the sea. . (In Arabic). . <https://www.aljazeera.net/midan/reality/politics>
- Al-Arif, Arif (1943). History of Gaza. Bayt Al-Maqdis, Islamic Orphanage Press.(In Arabic)
- Al-Dabbagh, Mustafa Murad (1991). Our Country is Palestine, 1991. Gaza, Dar Al-Huda.(In Arabic)
- Al-Haila, Ahmed. (2/2/2024). Refractions of reality and doubts about the existence of Israel.(In Arabic). <https://palinfo.com/category/opinion>.
- Al-Nasser, Ahmad Talab. (5/17/2021). Gaza.. The curse of the place and the knot of the history of the army and the convoys of the army. .(In Arabic). <https://www.syria.tv>
- Arafat, Amjad. (20/2/2019). The strangest war in history when the elephants fought each other in the south of Gaza. .(In Arabic). <https://www.noonpost.com/26658>
- Al- Tabba , Othman Mustafa. (1999). Ithaf Al-Izza fi Tarikh Gaza, Gaza, Al-Yaziji Library.(In Arabic)

- Edward Dowling, Theodore. Gaza: A City Of Many Battles .2015. Project Gutenberg.
- Fazel, Ahed. (27/7/2021). Gaza. . (In Arabic). <https://www.alarabiya.net/last-page/2021/05/16>
- Filio, John Beer. (6/1/2024). Al-Ghaza'a Al-Quron. Why is Gaza important to this extent (In Arabic). <https://www.aljazeera.net/midan/reality/politics/2024/1/6>
- Flinders Petrie. Ancient Gaza. 2015. Cambridge University Press; 1st edition (October 3, 2013)
- Frank, Smith, (2013). Gaza on this side and on the other side of the border. Translated by Masoud Sanjrani and Saeeda Seyed Kabuli. Mashhad, Astana Quds Razavi Publishing House.(In Persian)
- Hashem, Haron. (2008). the story of Gaza City. Ramallah, the Arab Organization for Education, Culture and Science - the Cultural Department of the Palestinian Liberation Organization.(In Arabic)
- Heikal, Muhammad Hassanein (2001). Peace of Illusions: Oslo – Before and After, Cairo, Dar Al-Shorouk.(In Arabic).
- Hoveidi, Fahmi. (20/3/2024). About the atmosphere of the Nakba and its possibilities. .(In Arabic). <https://www.aljazeera.net/opinions/2024/3/19>
- Khattab, Fathi. (10/31/2023). History is fighting with Gaza.. Alexander the Great failed in invasions 3 times. .(In Arabic). <https://www.alghad.tv>
- Mirzaei, Mohammad Hassan. (1387). The story of Gaza from the beginning until now. Qom, Mehr Amirul Mominin publishing house, first edition.(in Persian).
- Sahli, Nabil. (12/31/2008). Gaza, the history of occupations and occupations. .(In Arabic).<https://www.aljazeera.net/opinions>.(In Arabic).
- Salamah, Murad (8/20/2020). Massacres in the history of Gaza. Gaza, Al-Muradiyya Library.(In Arabic)
- Oxfam, site of Oxfam, 4. 1/11/2024. <https://www.oxfam.org/en/press-releases/daily-death-rate-gaza-higher-any-other-major>.
- Thabet, Mohammad. (2/4/2019). Gaza. Madinah Basle ASI Otshavalha through time. . (In Arabic). <https://devsite.alestiklal.org/ar/article/deps>
- Washingtonpost, March 7, 2024. U.S. quietly approved more than 100 military sales to Israel. <https://www.washingtonpost.com/video>
- Young, Miachael. (5/3/2024). Partners in Crime?. America can stop the carnage and famine in Gaza, but has not done so. Surely, this makes it complicit in the mass killings there. <https://carnegie-mec.org/diwan/91890>